

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः। अग्निः। त्रिष्टुप्।

अग्ने स क्षेपदृत्पा ऋतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमंहः ॥ ६.००३.०१

अग्ने- पावक सर्वभूतहितकृतो । यम् । त्वम् । मित्रेण- स्नेहाधिदैवतेन । सजोषाः- सहृदयः । वरुणः- ऋताधिदेवः सन् । देव- द्योतक । मर्त- मर्त्यम् । अंहः- अघात् । त्यजसा- त्यागेन । पासि- रक्षसि । सः । ते देवयुः- त्वत्कामः । ऋतपाः- प्रकृतिनियतिपालकः । ऋतेजाः- प्रकृतिनियतिजः । उरु- विस्तृतम् । ज्योतिः । नशते- व्याप्नोति । क्षेपत्- सुखं निवसति च ॥१॥

ईजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिर्ऋधद्वारायाग्नये ददाश।

एवा चन तं यशसामजुष्टिर्नाहो मर्तं नशते न प्रदृप्तिः ॥ ६.००३.०२

यज्ञेभिः- यज्ञैः । ईजे- यजते । शमीभिः- शान्तभावनाभिः कर्मभिर्वा । शशमे- शान्तो भवति । ऋधद्वाराय- समृद्धाय वरणीयाय । अग्नये । ददाश- अयच्छत् । तम् । मर्त- मर्त्यम् । यशसामजुष्टिः- अकीर्तिरपवाद इति भावः । अंहः- अघम् । प्रदृप्तिः- दर्पः । न । नशते- व्याप्नोति ॥२॥

सूरो न यस्य दृशतिररेपा भीमा यदेति शुचतस्त आ धीः।

हेषस्वतः शुरुधो नायमक्तोः कुत्रा चिद्रण्वो वसतिर्वनेजाः ॥ ६.००३.०३

यस्य । दृशतिः- दर्शनम् । सूरो न- सूर्य इव । अरेपाः- दोषरहितम् । यत्- यस्य । ते- तव । शुचतः- दीप्तिमतः । धीः- धारणा । भीमा । आ - समन्तात् । एति- सरति । अक्तोः- रात्रये । न- सम्प्रति । हेषस्वतः- शब्दवतीः । शुरुधः- ज्वालाः । ददाति । कुत्रा चित्- कुत्रचित् । वनेजाः- स भवान् वनजः । रण्वः- रमणीयो भवति ॥३॥

तिग्मं चिदेम महि वपोँ अस्य भसदश्वो न यमसान आसा।

विजेहमानः परशुर्न जिह्वां द्रविर्न द्रावयति दारु धक्षत् ॥ ६.००३.०४

तिग्मम्- तीक्ष्णम् । अस्य- एतस्याग्नेः । वर्षः- रूपम् । महि- महत् । एम- मार्गभूतम् । भसत्-
ज्वलति । अश्वः- तुरगः । आसा- आस्येन । यमसानः- तृणादिकं नियच्छन्निव ज्वलति । जिह्वाम्-
स्वज्वालाम् । विजेहमानः- प्रक्षिपन् । परशुः । न- इव भवति । द्रविः- रुद्रः । न- इव । द्रावयति-
रक्षांसि द्रावयति । दारु- काष्ठानि । भौमभोगोन्मुखवासना इत्याध्यात्मिके । धक्षत्- दहति ॥४॥

स इदस्तेव प्रति धादसिष्यञ्छिशीत् तेजोऽयसो न धाराम् ।

चित्रध्रजतिरतिर्यो अक्तोर्वेर्न द्रुषद्वा रघुपत्मजंहाः ॥ ६.००३.०५

सः- असावग्निः । अस्ता- क्षेप्ता । इव । असिष्यन्- ज्वालां प्रक्षिपन् । प्रति धात्- प्रतिधत्ते । अयसो
न धाराम्- अयोधारामिव । तेजः । शिशीत- तीक्ष्णीकरोति । चित्रध्रजतिः- विचित्रगतिः । अक्तोः-
रात्र्याः । अरतिः- अभिगन्ता । वेर्न- पक्षीव । द्रुषत्- वृक्षस्थः । रघुपत्मजंहाः- लघुगमनः ॥५॥

स ई रेभो न प्रति वस्त उस्त्राः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः ।

नक्तं य ईमरुषो यो दिवा नृनमर्त्यो अरुषो यो दिवा नृन् ॥ ६.००३.०६

स ईम्- सोऽयम् । रेभो न- स्तुत्यः सूर्य इव । उस्त्राः- किरणान् । प्रति वस्ते- निवासयति ।
मित्रमहाः- महामित्रभूतः । शोचिषा- स्वप्रकाशेन । रारपीति- शब्दं करोति । य ईम्- सोऽयम् ।
नृन्- मनुष्यान् । नक्तम्- रात्रावपि मनुष्यप्रज्ञया । दिवा- अहनीव दैवप्रज्ञायामिव शोभनं कर्म
कारयति । अमर्त्यः- अमरः सन् । दिवाः- अहनि दैवप्रज्ञायाम् । उपासकान् प्रेरयति ॥६॥

दिवो न यस्य विधतो नवीनोदृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् ।

घृणा न यो ध्रजसा पत्मना यन्ना रोदसी वसुना दं सुपत्नी ॥ ६.००३.०७

यस्य । दिवो न- सूर्यस्येव । विधतः- देवान् परिचरतः । नवीनोत्- शब्दोऽभूत् । वृषा- सेक्ता ।
रुक्षः- तीक्ष्णः । ओषधीषु । नूनोत्- अशब्दयत् । यः । घृणा- दीप्त्या । न- सम्प्रति । ध्रजसा-

कम्पनेन । पत्मना- गत्या । यन्- गच्छन् प्रकाशते । दम्- दमयन् । सुपत्नी- शोभनपालिन्यौ ।
रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । वसुना- सम्पदा आपूरयति ॥७॥

धायोभिर्वा यो युज्येभिरर्केर्विद्युन्न दविद्योत्स्वेभिः शुष्मैः ।

शर्धो वा यो मरुतां ततक्ष ऋभुर्न त्वेषो रभसानो अद्यौत् ॥ ६.००३.०८

यः । धायोभिः- धारकैः । युज्येभिः- योगमयैः । अर्केः- मन्त्रैः । विद्युत्- तडित् । न- इव । स्वेभिः-
स्वैः । शुष्मैः- बलैः । दविद्योत्- द्योतते । मरुताम्- प्राणविशेषाणाम् । शर्धः- बलमिव । यः ।
ततक्ष- सर्वं तनूकृतवान् । ऋभुर्न- उरुभासमानो रश्मिरिव । त्वेषः- दीप्तः । रभसानः- वेगं कुर्वन् ।
अद्यौत्- विद्योतते ॥८॥